

osobné JE POLITICKÉ

Nové paradigmy súčasnej politickej filozofie
Zuzana Kulašiková

 BELIANUM

Zuzana Kulašiková

**Osobné je politické
Nové paradigmy súčasnej politickej filozofie**

Autor: © PhDr. Zuzana Kulašiková, PhD.

Názov: Osobné je politické. Nové paradigmy súčasnej politickej filozofie

Vydavateľ: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici – Belianum
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

Grafický návrh obálky: GM business services, K. Kulašiková.

Recenzenti: prof. PhDr. Marcela Gbúrová, CSc.
PhDr. Marek Hrubec, Ph.D.

Publikácia bola schválená edičnou komisiou ako monografia na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici dňa 19.2.2013.

ISBN: 978-80-557-0571-2

Úvodom, alebo zomrel kráľ, nech žije kráľ!	4
1. Revitalizácia politickej filozofie	8
Antropologizmus a teória konania	11
Anropologizmus a behavioralizmus.....	16
Úlohy politickej filozofie.....	19
Človek ako cudzinec, alebo spor o racionalitu.....	23
Racionalita a odcudzenie.....	29
Človek ako ľudská bytosť	34
Subjekt a subjektivita	39
Štát ako sociálny konštrukt	44
Záver, alebo je subjekt dôležitý?	47
2. Emotivizmus a politické vzťahy	50
Sloboda ako stav bez strachu	52
Ľudská dôstojnosť a politická nespravodlivosť	62
Láska a moc.....	65
Tradičné pohľady na lásku	67
Netradičné pohľady na lásku	73
3. Sloboda ako individuálna sebarealizácia	82
Sloboda a individualizácia	82
Sloboda ako sebarealizácia	85
Individualizácia, sloboda a komunitarizmus.....	95
Individualizácia, sloboda a liberalizmus.....	104
4. Moc, mocenské vzťahy a subjektivizácia	113
Normalizačná moc a governmentalita.....	115
Pastoračná moc a súčasnosť.....	118
Sebaúcta ako nástroj moci	120
Vzťahy individua a obce v starogréckej tradícii	124
Antická teória konania	129
Normatívnosť uznania.....	131
Reštrukturalizácia politickej moci a globalizácia.....	136
5. Vybrané metódy súčasnej politickej filozofie	142
Sociálna kritika.....	142
Analytická metóda politického konania.....	149
Kritika a normativita	153
Záverom, alebo štruktúra spoločnosti, či individuum?	158
Literatúra	165
Menný register	171

Úvodom, alebo zomrel kráľ, nech žije kráľ!

Sociálna a politická realita súčasnej globalizovanej spoločnosti, často označovanej v katastrofických konotáciách ako dezintegrovaná, spoločnosť nevoľnosti, či v kríze, si vyžaduje podľa väčšiny teoretikov spoločenských vied - nazvyme to habermasovsky: konať (action). Aj v tejto súvislosti neustále stúpa spoločenská objednávka po holistickej a komplexnej analýze interaktívneho vzťahu štruktúry spoločnosti a individua a po formulovaní normatívnych riešení množiacich sa spoločenských rizik. K tejto náročnej úlohe môže prispieť aj revitalizovaná a transformovaná politická filozofia, ktorá sa aktuálne, t.j. niekoľko desiatok posledných rokov prezentuje výstupmi, ponúkajúcimi teoretické koncepcie a riešenia aj pre empirické vedy. Prečo sme v súvislosti s politickou filozofiou použili termín *transformovaná*?

Kis (1997), Stankiewicz (1993), Wolf (1996), Pettit (2007) a ďalší politickí filozofi zhodne tvrdia, že politická filozofia sa približne do 70-tych rokov 20.storočia zdala byť pochovaná. A to aj napriek skutočnosti, že morálna filozofia - sestra politickej filozofie, ako ju poeticky nazval Kis - sa intenzívne rozvíjala a formulovala nové koncepcie. Všeobecne bola začiatkom 60-tych rokov teoretikmi konštatovaná absencia prepojenia deskriptívno-analytickej teórie s normatívnou a ústup od konzekventnej systémovej politickej filozofie. Tá sa stala aktívnou až v posledných štyroch desaťročiach, kedy začali vznikať teoretické práce v rôznych oblastiach. Rawls v analytickej filozofii, Habermas v kontinentálnej filozofii, Sen v ekonómii, Dworkin v práve, Skinner v histórii, Barry v politickej vede. Toto všetko sú mená, ktoré by podľa Pettita nemali chýbať v žiadnom prehľade toho, čo sa deje v súčasnej politickej filozofii. Samotná politická filozofia ako veda mala však mnoho problémov, ktoré sa naplno ukázali v 60-tych rokoch 20. storočia, kedy bola označená za mŕtvu.

Ak prijmeme konštatáciu o pochovaní politickej filozofie, pre 70-te roky 20. storočia už môžeme použiť formuláciu „ontologický obrat.“ Vývoj v spoločenských vedách od 70-tych rokoch priniesol jej vzkriesenie a celkovú revitalizáciu. Rekonceptualizácia bola súčasťou tohto procesu a sme presvedčení, že pokračuje prostredníctvom nových paradigiem skúmania a inovovanej metodológie do dnešných dní. Našou ambíciou je ukázať rámcový posun, ktorý sa v ontologickej i metodologickej rovine udial v politickej filozofii za posledných približne 40 rokov. V danej súvislosti si budeme v našej práci klávať nasledovné otázky: Čo spôsobilo ontologickú a metodologickú revitalizáciu súčasnej politickej filozofie ako vedy? V čom spočíva ontologické

a metodologické obrodienie tejto vedeckej disciplíny? Aké sú jej aktuálne otázky a paradigmy? A čo hovorí politickej filozofii perspektíva?

V uvedených súvislostiach je samozrejme dôležité identifikovať, z čoho pramenilo konštatovanie o mŕtvej politickej filozofii? Podľa Pettita (2007), problémy politickej filozofie ako vedy vychádzali predovšetkým z problematizovania dvoch aspektov, ktoré sa v rôznych obmenách podieľajú aj na aktuálnych výstupoch súčasnej¹ politickej filozofie. Keďže politická filozofia čerpá z filozofických a morálnych východísk pre posudzovanie politických inštitúcií, sú v tomto kontexte dôležité dva faktory: prvým je, *či dostáva a keď, tak aké impulzy a podnety z oblasti analytickej filozofie*. Druhým je otázka, ak sa politická filozofia týka politických inštitúcií, *čo môžeme chápať ako politické inštitúcie?* Môžeme ich chápať užšie, že sú to inštitúcie, spojené s politickým procesom (procesné), ako je systém hlasovania, parlamentný systém, systém pre výber do výkonného aparátu, atď. Väčšina politických filozofov však chápe politické inštitúcie v širšom zábere, ktorý zahŕňa zapojenie akýchkoľvek významných spoločenských inštitúcií. Teda všetky inštitúcie, ktoré môžu byť nositeľkami moci v rámci politického procesu. Politické inštitúcie v tomto zmysle by mali zahŕňať základné právne a ekonomické a dokonca aj kultúrne inštitúcie a rôzne systémy, ktoré v politike pôsobia ako determinant.

Politická filozofia teda od 60 tich rokov 20. storočia rieši aj bazálnu otázku vecného charakteru, či dané inštitúcie tvoria to, čo John Rawls opisuje ako “základná štruktúra” spoločnosti, ktoré inštitúcie do tejto štruktúry patria a aké sú ich vplyvy a dôsledky. Problém je aktuálne rozšírený aj o nadnárodné inštitúcie, ktoré majú v globálnej epoche rastúci význam. Úlohou systémovej politickej filozofie by aj podľa Kisa malo byť formulovanie metodologického a obsahového záberu v kontexte spravodlivého usporiadania spoločenských inštitúcií, v rámci uplatňovanej moci a mocenských vzťahov. Vychádzať by pritom mala z filozofických kategórií rovnosti, slobody, dobra, zla, atď. (Kis, 1997).

Štandardné ponímanie politickej filozofie a jej vecného záberu teda podľa politických filozofov skúma a posudzuje činnosť politických inštitúcií a to na základe filozofických a morálnych východísk. Kiss napr. vyjadruje v tejto súvislosti presvedčenie, že politická filozofia neaplikuje princípy dobra na osobné chovanie. Tvrdí, že:

---

¹ Pod termínom „súčasná“, chápeme obdobie po druhej svetovej vojne, t.j. od 60-tych rokov 20. storočia po súčasnosť.

„Politická filozofia vychádza z morálnej filozofie, hľadá princípy oprávnenosti a dobra. Avšak na rozdiel od morálnej filozofie neaplikuje tieto princípy na osobné chovanie, ale na neosobné inštitúcie, na donútením vymáhané pravidlá, konvencie a zvyky. Politická filozofia sa nepýta ako by sme každý mali žiť a konať, ale aký typ inštitúcií, koordinujúcich naše činy by sme mali prijať“ (Kis, 1997, s. 7).

Kis situáciu zániku politickej filozofie spája s kritikou liberalizmu ako jej ústrednej paradigmy, ale i ľavice, ktorá prejavujúc sa predovšetkým deskripciou a empirizmom neponúkala normatívne alternatívy k efektívnemu konštituovaniu akceptovateľných a spoločnosťou viac-menej prijímaných politických inštitúcií.

Nezdieľame všeobecné tvrdenia o neaplikovaní princípov dobra v politickej filozofii na osobné chovanie indivíduí, ale len na neosobné inštitúcie. Sme dokonca presvedčený, že takýto vecný záber politickej filozofie determinoval aj jej problém. V našej práci sa budeme snažiť ukázať, že politická filozofia tak ako sa vyvíjala od 60-tych rokov 20. storočia po súčasnosť, sa ontologicky rekonceptualizovala. Okrem vecného záberu v oblasti spravodlivého usporiadania spoločenských inštitúcií pracuje aj s paradigmou, ktorú sme nazvali subjektivistickou a konceptualizuje individuálne správanie a chovanie človeka. Úlohy súčasnej politickej filozofie sa pod vplyvom uvedenej genézy v posledných rokoch transformovali predovšetkým týmto smerom.

Z uvedeného dôvodu sme našu prácu nazvali *„osobné je politické“*, čo je samozrejme známe feministické heslo. Chceme však ukázať, že jeho obsahové i metodologické konotácie zodpovedajú jednej zo základných paradigiem súčasnej anglosaskej a kontinentálnej politickej filozofie a zďaleka sa nedotýkajú „len“ feministických prístupov. O to viac, že ústrednou paradigmou politickej filozofie od Hobbesa k Millovi bol, ako to tvrdí Kis, osvietený racionálny liberalizmus, kritikou ktorého sa začala znova rozvíjať v druhej polovici 20. storočia politická filozofia. Aj tzv. „spor o racionalitu“ je do veľkej miery sporom medzi racionalizmom a emotivizmom, medzi autonómiou a autenticitou, ktoré bez teórie konania subjektu nemôžu byť popísané, nieto definované či normatívne.

V našich úvahách sa budeme zaoberať revitalizáciou politickej filozofie ako vedeckej disciplíny od druhej polovice 20. storočia a hlavnými hýbateľmi - myšlienkovými prúdmi, ktoré prispeli k jej rekonštrukcii (1. kapitola). Priebežne budeme sledovať niektoré súčasné teoretické diskusie a otázky, sprevádzajúce myslenie neoliberalizmu a jeho kritiku, prostredníctvom rozvíjajúceho sa komunitarizmu anglosaskej a kontinentálnej proveniencie od

70-tych rokov 20. storočia. Cez teoretické koncepcie súčasných predstaviteľov sociálnej a politickej teórie budeme prezentovať jeden zo základných problémov postmodernity: apóriu racionality a emocionality a v tejto súvislosti uvedieme novoformulované postoje teoretikov k emotivizmu, ktoré, podľa niektorých do takej miery determinujú sociálno-politické vzťahy, že je úlohou spravodlivej spoločnosti učiť sa im. Pozrieme sa tiež na postmodernú inováciu kategórie slobody, vrátane politickej a v tejto jej podobe sebarealizácie, či sebazáchovy, ako jej aktuálneho chápania a to prostredníctvom ľudských ideálov autonómie a autenticity. V ďalšej kapitole budeme prezentovať nové interpretácie moci a mocenských vzťahov, uznania a ich vplyv na tvorbu identity individua a kolektívu. Priebežne, v súvislosti s charakteristikou jednotlivých kategórií, budeme uvádzať aj názory súčasných teoretikov politickej filozofie na jej základnú otázku- vzťah individua a jednotlivé charakteristiky „*štruktúry spoločnosti*“. V poslednej kapitole sa krátko pristavíme pri vybraných metódach súčasnej politickej filozofie a ponúkneme rôzne pohľady na chápanie sociálnej kritiky a jej genézu od 70-tych rokov, úlohu a chápanie normativity, až po aktuálne názory na úlohy a cieľ súčasnej sociálnej a politickej teórie. V rámci všetkých problémových okruhov sa budeme snažiť priebežne hľadať potenciálne styčné paralely medzi ideológiami neoliberalizmu a komunitarizmu, s cieľom odpovedať na otázku: Je „osobné“ „politické“? Respektíve, je možné naplniť praktickú úlohu politickej filozofie, formulovanú Rawlsom v 70-tych rokoch ako dosiahnutie „zhody“?

1. REVITALIZÁCIA POLITICKEJ FILOZOFIE

„Nevidím jediný dôvod, prečo by mal niekto pracovať v odbore spoločenských vied, alebo v odbore vied o človeku všeobecne, ak nechce úprimne skúmať štruktúru spoločnosti.“

E. Voegelin

Nová éra politickej filozofie sa začala podľa amerického profesora politických vied Philipa Pettitha (2007) prácami amerického profesora práva H. Harta (1961) a niektorých jeho žiakov, najmä politického a morálneho filozofa Barryho(1965) a samozrejme Rawlsovou publikáciou Teória spravodlivosti, z roku 1971. A, rôznorodými reakciami odmietnutia tejto práce. Kým podľa neho Hartove práce mali veľký vplyv na politické myslenie, bol to skôr príspevok k judikatúre. Kniha Briana Berryho *Political Argument* (1965), však predznamenal koniec dlhej prestávky politickej filozofie a priniesla odmietanie utilitarizmu (ako prevládajúcej hodnoty 19. storočia) a súčasne odmietnutie jednej hodnoty ako utilitárnej predstavy šťastia, v prospech plurality hodnôt. Barry bol presvedčený, že utilitarizmus ako prevládajúci postoj urobil politickú filozofiu nezaujímavou, lebo presný popis politických vzťahov závisel na empirických faktoch a okolnostiach a preto indikoval, že leží mimo konkrétne odborné znalosti filozofa. Utilitarizmus hovorí, že najdôležitejšie je šťastie ľudí a hodnota slobody je dôležitá len potiaľ, pokiaľ má vplyv na ich šťastie. Keďže politická filozofia nie je empirická disciplína, pluralizmus bol priamo v rozpore s utilitárnou tradíciou, v ktorej bolo všetko znížené na hodnotu nástroja.

Dôsledkom bol podľa Pettita postoj politických filozofov, podľa ktorých má zmysel a je potrebné uvažovať o otázkach hodnôt a na druhej strane, že otázky týkajúce sa empirickej skutočnosti je potrebné ponechať empirickým disciplinám. Barryho práca ukázala cestu za hranice inhibície neoprávnene vstúpiť na pole empirických disciplín. Je presvedčený, že môže zachovať tradičnú predstavu o vymedzení hraníc medzi filozofiou a empirickými disciplínami, potrebné je len urobiť možné kompromisy medzi hodnotami a rôznymi dôsledkami ich uplatňovania na inštitúcie. Jeho spôsob dosiahnutia tejto úlohy bol spojením dvoch moderných techník: analytickej filozofie a analytickej politickej vedy.

Barryho kniha bola skoro o desať rokov neskôr nahradená Rawlsovou publikáciou *Teória spravodlivosti* (1971). Barry podľa Pettita veľkoryso uznáva, že *Teória spravodlivosti* je zlomom, ktorý rozdeľuje minulosť a súčasnosť politickej filozofie. Americkí filozofi J. Rawls, T. Nagel, T. Scanlon, R. Nozic, M. Cohen, R. Dworkin, F. Michaelman a ďalší, sa od 60-tych rokov pravidelne stretávali na amerických univerzitách a robili to, čo by podľa sociálneho kritika M. Walzera robiť mali. Analyzovať, popisovať a kritizovať sociálno-politickú realitu. Prebiehajúci široký odborný diskurz je všeobecne známy. Priniesol celkové oživenie politickej filozofie a viedol sa najmä o rawlsovskom kontraktualizme a o (ne)možnostiach a spôsoboch „dosiahnutia zhody“, či o jeho nahradení „polemickým obrazom obce“ a to prostredníctvom diskurzu o:

- a) otázkach sporu o prioritáciu liberálnych individuálnych práv alebo kolektívnych práv (štruktúry spoločnosti alebo individua).
- b) metódach spoločenských vied: empirizmus kontra normativizmus, hermeneutická reflexia individua kontra reflexia spoločnosti, o formách sociálnej kritiky.
- c) potrebe morálnej filozofie a hodnotových systémov v kontexte skúmania politických a mocenských vzťahov, o forme platnosti.
- d) ľudskom ideále – autonómia kontra autenticita, o racionalizme a odcudzení individua na jednej strane a emotívnosti na strane druhej.
- e) význame emotivizmu ako determinanta sociálno-politických vzťahov.

Diskusie priniesli ohromný rozmach formujúceho sa filozoficko-politologického diskurzu a formulovanie, či skôr reformulovanie základných téz liberalizmu, libertarianizmu a rodiaceho sa komunitarizmu druhej polovice 20. storočia v anglosaskej a neskôr i v kontinentálnej politickej filozofii a s nezmenšenou intenzitou pretrvávajú do súčasných dní. Rawlsove názory sú pokračovaním v uvažovaní nad dichotómiou kategórií *rovnosť versus sloboda*, a kategórií *dohoda, alebo polemika*, ktoré už prebiehali v politickej filozofii minimálne dve storočia pred ním.

Obdobie od vydania rawlsovej teórie spravodlivosti bolo podľa Pettita ovládané dvoma reakciami na ňu: na jednej strane odmietnutie, na strane druhej reakcia radikalizácie. Reakcia odmietnutia je prezentovaním postojov, viazaných na analytický filozofický charakter a neanalytický. Rawls podáva akýsi ideál teórie spravodlivosti, ktorý je však nežiadúci na základe argumentov z analytickej filozofie. Medzi reakcie prvého typu patrí podľa Pettita

Robert Nozick a jeho práca *Anarchia, štát a utópia* (1974). Ďalšie predstavy o rovnosti, ktoré sa dištancovali od Rawlsovej ortodoxie boli koncipované napr. Dworkinom, 1978, Senom, 1986, Cohenom, 1989, Kymlickom, 1990, Nagelom, 1991 a ďalšími teoretikmi.

Neanalytické reakcie odmietnutia rawlsovej teórie podľa Pettita neboli formulované v kontexte s otázkou čo je ideálne, *ale či je možná uskutočniteľnosť takejto teórie spravodlivosti*. Príkladom je reakcia F.A von Hayeka (1982), ktorý tvrdí, že Rawlsov pohľad na spravodlivosť by si vyžadoval určitý druh informácií, ktoré však nikdy nebude mať k dispozícii centrálna vláda, o to viac v období, keď sme hlboko zapletení do medzinárodných sietí obchodu, práva a správy. Tento druh reakcie je podľa Pettita spojený najmä s feminizmom² a rozvíjajúcim sa komunitarizmom. Politická verzia kontraktualizmu sa nachádza v práci nemeckého filozofa J. Habermasa (1973), ktorý tvrdí, že najlepšia štruktúra spoločnosti je tá, ktorá by bola podporovala ľudí zapojených do kolektívnej diskusie za ideálnych podmienok, kde sú si všetci rovní, každý má šancu hovoriť a každý z nich má možnosť spochybniť tvrdenia ostatných. V anglicky hovoriacich kruhoch najvplyvnejšie príspevky boli od B. Ackermana (1980) a T. M. Scanlona (1982, 1998).

Všetky teoretické koncepcie v rôznej miere ovplyvňovali rozvíjajúcu sa filozofickú, sociálnu, politickú a etickú teóriu a môžeme ich rámcovo zhrnúť pod spoločný názov *súčasná politická filozofia*. Dôležitou súčasťou povojnovej politickej filozofie bola tzv. druhá a tretia vlna kritickej teórie. Nadviazala na Frankfurtskú filozofickú školu, zoskupenú okolo inštitútu pre sociálny výskum vo Frankfurte. V roku 1937 vydal Horkheimer štúdiu *Tradičná a kritická teória*, z ktorej vznikol aj jej názov – *kritická teória*, ktorá vychádzala z neomarxistických východísk. Marek Hrubec, ktorého vedecké pracovisko³ sa dlhodobo zaoberá kritickou teóriou spoločnosti, vývoj kritickej teórie ako jednej z významných oblastí politickej filozofie v období po 2. svetovej vojne, hodnotí ako expanzívny a prínosný:

---

² Feminizmus má niekoľko zásadných výhod, jedným z nich je, že Rawlsova teória je rodovo slepá, pričom sama predpokladá ideálne podmienky a teda je predučená k zlyhaniu v praxi. Dôvodom nevyhnutného zlyhania je, že sociológia, ktorá implicitne informuje teóriu - napríklad predpoklady o tom, čo je rozumné očakávať - systematicky uprednostňuje muža.

³ Centrum globálnych štúdií, spoločné pracovisko Filozofického ústavu Akadémie vied Českej republiky a Filozofickej fakulty UK v Prahe.

„Znamenalo to aj rozmach tzv. druhej a tretej vlny kritickej sociálnej teórie (marxizmus, psychoanalýza, kultúrne analýzy, existencializmus), ktorá neskôr obstála aj pred výzvami postmodernizmu a v diskusiách vo formulácii globálnej spravodlivosti⁴ a liberalizmu a komunitarizmu“ (Hrubec, 2012, s. 29).

Antropologizmus a teória konania

Sme presvedčený, že v kontexte s rozvíjaním *antropologizmu* v spoločenských vedách⁵ 50-tych rokov, vznikali (aj) nové pohľady na empiriu politickej reality. Antropologizmus, preferujúci prioritne skúmanie človeka, jeho konanie a správanie, sa nám javí ako prierezový princíp, ktorý sa postupne integroval do väčšiny myšlienkových systémov druhej polovice 20. storočia, či už je to funkcionalizmus, štrukturalizmus, behaviorizmus, atď. Metaforicky povedané, stával sa postupne červenou niťou, ktorá sa miestami stráca, aby sa zase stala zjavnou, ba prioritnou ingredienciou myšlienkových systémov.

Rozvoj antropologizmu nadviazal na tradíciu *teórie konania*, ktorá v európskej filozofii siaha do 17. storočia. Konceptne sa v súvislosti s politickými vzťahmi a sociálnymi zmenami v kontexte konania individua zaoberali už Hobbes, Locke, Rousseau či Mill, na ktorých neskôr nadviazal Max Weber. Weber, Freud a Durkheim majú zásadný význam pre ďalší rozvoj teórie konania. Sú predstavitelia jej dualistických koncepcií. Hnaciú silu sociálnych zmien videli najmä v konaní jednotlivcov, zasadenom do štrukturálnych spoločenských rámcov. Weber a Durkheim boli presvedčení, že na pochopenie ľudského konania nestačí definovať vzťah mysle a tela, ale aj kultúry a sociálne vzťahy. Diferencovali teda *sociálne konanie* (interaktívne vo vzťahu k iným aktérom) a *nesociálne konanie*. Učenie Webera o sociálnom správaní jednotlivca (napr. účinky protestantskej etiky na hodnoty jednotlivca), a jeho konštrukcia ideálnych typov a ich hodnotových systémov, ako aj Karola Marxa o práci ako najzákladnejšom type sociálneho konania, podobne ako Durkheima, o normatívne regulovanom konaní ako časti celku, prispievali k integrácii problematiky konania individua ako významnej súčasti systémovej teórie. Všetci hľadali ich vzájomný vzťah.

---

⁴ Dôsledkom bolo formulovanie kritiky pretrvávajúcich – izmov (rasizmu, sexizmu, ekologizmu, kolonializmu, atď.).

⁵ Podľa J. Habermasa boli základy humanitných vied položené v 19. storočí, ale Max Adler (1936), prostredníctvom teórie poznania položil základy sociálnych vied (Habermas, 2011, s. 39).

Ich poznatky významne ovplyvnili Talcotta Parsonsa a jeho formuláciu *voluntaristickej teórie konania*, ktorá predstavuje syntézu antagonistických systémov pozitívizmu a idealizmu. Pozitivistu riešili problém, ako vysvetliť systém a koordináciu konania aktérov, ktorí majú často protichodné ciele a idealisti zase považovali systém za výsledok konformity voči normám. Podľa voluntarizmu je konanie výsledkom súhry noriem a individuálnych utilitaristických cieľov. Ďalší rozvoj teórie konania súvisel aj s hľadaním odpovede na otázku, z akých elementov (častí) sa skladajú sociálne systémy a ako sa organizujú do štruktúr. Tradícia, reprezentovaná Weberom a Parsonsom považovala za konštitutívny prvok práve *konanie*. Parsons nadviazal na Webera, (ale aj Vilfreda Pareta), a prostredníctvom psychoanalýzy sa pokúšal rozvíjať koncept osobnosti a teóriu konania, ktorej sa však postupne vzdal. Dôvodom podľa J. S. Colemana bol fakt, že Parsonsovi sa nepodarilo vyriešiť otázku, akým spôsobom vytvára konanie individuálnych aktérov celok systému, vzťah medzi mikro a makroúrovňou. Parsons pritom vychádzal z predpokladu, že systém predstavuje niečo, čo je neredukovateľné na bežný súčet jeho častí. Upustil teda od skúmania podielu individuí a ich konania a činnosť inštitúcií vysvetľoval podľa ich funkcií (jednoduchý funkcionalizmus).

Názorným príkladom prioritizácie človeka a jeho konania je jeho integrovanie do inštitucionalizmu, myšlienkového smeru, ktorý po druhej svetovej vojne zaznamenal prudký rozmach. Nielen ekonomický, ale aj politický inštitucionalizmus videl základ vývoja spoločnosti v inštitúciách a inštitútoch. Antropologický prístup k spravodlivosti spočíva v tom, ako uvádza v súvislosti s rozvíjajúcim sa neoinštitucionalizmom od 60-tych rokov 20. storočia Oto Weinberger, brniansky logik a právnik, (predstavitel' normatívneho inštitucionalizmu),

„že postuláty spravodlivosti sú chápané v ich úlohe determinánt konania a že obsah princípov spravodlivosti je vysvetľovaný z ich funkcie v spoločenskom živote“ (Weinberger, 2010, s. 309).

Podľa Weinbergera postuláty spravodlivosti v normatívnom inštitucionalizme vždy smerujú voči subjektom, ktoré sú spôsobilé konať a principiálne sa vzťahujú na medziľudské vzťahy. Upozorňuje pritom na oba prístupy, prístupy „rozumu a srdca“, prostredníctvom ktorých sa dajú hľadať princípy spravodlivosti. Za najdôležitejšie a univerzálne myšlienky normativisticko - inštitucionalistickej teórie spoločnosti však považuje potrebu vychádzať z perspektívy teórie konania a teórie inštitúcií.